

דייוויד הארווי

הזכות לעיר

אנו חיים בעידן שבו נעו זכויות האדם אל מרכז הבמה הפוליטית והאתית. אנרגיה רבה מושקעת בקידומן לבנייה של עולם טוב יותר. ואולם, במרבית המקרים, הרעיונות המקובלים אינם מאתגרים באופן רציני את הגיונות השוק ההגמוניים, ליברליים וניאו-ליברליים, או את אופני הפעולה הדומיננטיים של הלגאליות ופעולתה של המדינה. אחרי הכל, אנו חיים בעולם שבו זכויות הקניין הפרטי ושיעור הרווח רומסים כל תפיסה מתחרה של זכויות. במאמר זה, אני מבקש לחקור סוג אחר של זכות אנושית, הזכות לעיר.

האם הקצב והטווח המדהים של העיור (אורבניזציה) במאה השנים האחרונות תרם לרווחה האנושית? העיר, במלותיו של סוציולוג העיר, רוברט פארק, היא

ניסיונו המוצלח ביותר של האדם לעצב־מחדש את העולם בו הוא חי כך שירמה ככל האפשר למשאלת ליבו. ואולם, אם העיר היא העולם שברא האדם, זהו העולם שבו נגזר עליו לחיות. אם כך, בעקיפין וללא הבנה ברורה של טיב המשימה, בעצבו את העיר, עיצב האדם מחדש את עצמו.¹

השאלה איזו מין עיר אנו רוצים אינה ניתנת להפרדה מסוג הקשרים החברתיים, הקשר לטבע, סגנון החיים, הטכנולוגיות והערכים האסתטיים, שאותם אנו מבקשים. הזכות לעיר היא הרבה יותר מחירות הפרט לנגישות אל המשאבים העירוניים: זוהי הזכות לשנות את עצמנו באמצעות שינוי העיר. יתר על כן, זוהי זכות משותפת, יותר משהיא פרטית, מאחר שהשינוי תלוי, באופן בלתי נמנע, במימוש כוח קולקטיבי לעצב מחדש את תהליך העיור. החירות לעצב ולעצב מחדש את ערינו ואת עצמנו היא, כך אטען, מן היקרות והזנוחות שבזכויות האדם.

מראשיתן, צמחו ערים באמצעות ריכוז גיאוגרפי וחברתי של תוצר עודף. לפיכך העיור היה, מאז ומתמיד, תופעה מעמדית, מאחר שאת העודפים ממצים

1 Robert Park, *On Social Control and Collective Behavior*, Chicago 1967, p. 3.

ממשהו וממישהו, בעוד השליטה על חלוקתם מרוכזת, על פי רוב, בידי מעטים. מצב כללי זה מתקיים בקפיטליזם, כמובן; אבל מאחר שעיוור תלוי בגיוס של תוצר עודף, מתפתח קשר אינטימי בין התפתחות הקפיטליזם לבין העיוור. קפיטליסטים צריכים לייצר תוצר עודף כדי לייצר ערך עודף; וזה, בתורו, חייב להיות מושקע מחדש כדי לייצר עוד ערך עודף. התוצאה של השקעה חוזרת מתמשכת היא התרחבות הייצור העודף בשיעור מצטבר – מכאן העקומות הלוגיסטיות (כסף, תפוקה, אוכלוסיה) הנקשרות להיסטוריה של הצבר ההון, היסטוריה המקבילה למסלול הגידול של העיר תחת הקפיטליזם.

הצורך המתמיד לאתר קרקע חדשה לייצור וספיגה של הון עודף מעצב את הפוליטיקה של הקפיטליזם. הוא גם מציג בפני הקפיטליסט כמה מחסומים להתפשטות מתמשכת ונטולת דאגות. אם עבודה היא נדירה ושכרה גבוה, הרי יש לְמַשְׁמֵעַ את העבודה הקיימת – שתי השיטות העיקריות: אבטלה תלוית-טכנולוגיה, ומתקפה על כוח מאורגן של מעמד הפועלים – או לייצר כוח עבודה חדש באמצעות הגירה, ייצוא הון, או פרולטריוזציה של מגזרי אוכלוסיה, שהיו עצמאים עד כה. הקפיטליסטים חייבים לגלות גם אמצעי ייצור חדשים, בפרט משאבי טבע, ובכך הם מגבירים את הדרישה מן הסביבה הטבעית להניב את חומרי הגלם הנחוצים ולספוג את הפסולת הנלווית. עליהם להכשיר קרקע חדשה לכריית חומרי גלם; יעד שכיח למאמצים אימפריאליסטיים וניאו-קולוניאליים. חוקי התחרות הדכאניים מחייבים גם חידוש מתמיד של טכנולוגיות וצורות ארגוניות, מאחר שהללו מאפשרות לבעלי ההון לגבור על המשתמשים בשיטות נחותות. חידושים מגדירים צרכים ומאוויים חדשים, מקצרים את זמן התחלופה של ההון ומפחיתים את חיכוך המרחק המגביל את הטווח הגיאוגרפי שבו יכול הקפיטליסט לחפש כוח עבודה גדול יותר, חומרי גלם וכיו"ב. במידה שאין די כוח קנייה בשוק, יש למצוא שווקים חדשים באמצעות הרחבתו של סחר החוץ, קידום מוצרים ואורחות חיים חדשים, יצירת כלי אשראי חדשים, והוצאות ציבוריות ופרטיות למימון חוב. בסופו של דבר, אם שיעור הרווח נמוך מדי, או אז תקנות מדינה לגבי 'תחרות הרסנית', מונופוליוזציה (מיזוגים ורכישות) וייצוא הון מספקים מפלט.

אם אחד מן המחסומים הנזכרים לעיל אינו ניתן לעקיפה, בעלי ההון אינם יכולים להשקיע באופן רווחי את התוצר העודף. צבירת ההון נחסמת, ומציבה אותם בפני משבר, שבו עלול הונם לאבד מערכו, ובמקרים מסוימים אפילו להימחק כליל. סחורות עודפות עלולות אף הן לאבד מערכן או ליהרס, בעוד כושר הייצור וגורמי הייצור עלולים להישחק ולהיוותר חסרי שימוש; הכסף

עצמו עלול לעבור פיחות בעקבות אינפלציה, והעבודה עלולה לאבד מערכה באמצעות אבטלה מתרחבת. איך, אם כן, הניע את העיור הקפיטליסטי אותו צורך לעקוף מכשולים כאלה ולהרחיב את שטח הפעילות הרווחית? לטענתי, העיור מילא תפקיד פעיל במיוחד – לצד תופעות כמו הוצאות צבאיות – בספיגת התוצר העודף, אותו מייצרים בהתמדה בעלי ההון בחיפוש אחר רווחים.

מהפכות אורבניות

ראשית, חישובו על מקרה פריז של האימפריה השנייה. שנת 1848 הביאה לאחד המשברים הכלל-אירופיים החריפים הראשונים של הון עודף שאין לו שימוש ושל עבודה עודפת. הוא היכה אנושות את פריז ופינה דרך למהפכה כושלת של פועלים מובטלים ואוטופיסטים בורגנים, אשר ראו ברפובליקה הסוציאליסטית תרופה נגד תאוות הבצע ואי השוויון שאפיינו את "מלכות יולי". הבורגנות הרפובליקאית דיכאה באלימות את המהפכנים אבל לא הצליחה לפתור את המשבר. התוצאה היתה עלייתו לשלטון של לואי-נפוליאון בונפארטה, שאירגן ב־1851 הפיכה, ושנה אחר כך הכתיר את עצמו לקיסר. כדי לשרוד בשלטון, הוא השתמש בדיכוי נרחב של כל התנועות הפוליטיות האלטרנטיביות. עם המצב הכלכלי התמודד באמצעות תכנית אדירה של השקעות תשתית בצרפת ומחוצה לה. ברחבי אירופה ומזרחה לה, הונחו מסילות ברזל; עבודות ענק דוגמת כרייתה של תעלת סואץ זכו לתמיכה רחבה. בצרפת עצמה הושלמה רשת מסילות הברזל, נבנו נמלים ונוקזו ביצות. מעל לכל, כללו ההשקעות עיצוב מחדש של התשתית האורבנית של פריז. ב־1853 הביא בונפארטה את ז'ורז'־אז'ן אוסמן (Haussmann) לפקח על העבודות הציבוריות בעיר.

ברור שאוסמן הבין כי משימתו היא לסייע בפתרון בעיית האבטלה וההון העודף באמצעות עיור. בנייה מחדש של פריז שאבה כמויות עצומות של עבודה והון במושגי התקופה. אלה, כאשר חברו לדיכוי השאיפות של כוח העבודה הפריזאי, היוו כלי עיקרי לייצוב חברתי. אוסמן הסתמך על תכניות אוטופיות לבינוי פריז, עליהן התווכחו פורייריסטים וסן-סימוניסטים עוד בשנות הארבעים, בהבדל גדול אחד: שינוי קנה המידה שבו דימיין את התהליך האורבני. כאשר הראה לו האדריכל ז'אק איניאס איטורף [Jacques Ignace Hittorff] את תכניותיו לשרדות חדשות, השליך אותן אוסמן לעברו ואמר: "לא מספיק רחב... אתה מבקש 40 מטר רוחב ואני רוצה 120". הוא סיפח את הפרברים ותיכנן מחדש שכונות שלמות כמו לה־ה־אל. כדי לעשות זאת, זקוק היה אוסמן למוסדות

כלכליים חדשים² – אותם עיצב על פי קווים סן-סימוניסטיים. למעשה, הוא נפטר מבעיית ההון העודף באמצעות הקמת מערכת פרוטוקיינסיאנית של שיפורי תשתית עירוניים, אותה מימן באמצעות חוב.

השיטה עבדה היטב משך כחמש-עשרה שנה, וכללה לא רק טרנספורמציה של התשתיות העירוניות ובניית דרך חיים חדשה ופרסונה אורבנית. פריז הפכה ל"עיר האורות", המרכז הגדול לצרכנות, תיירות ועינוגים; בתי הקפה, חנויות הכל-בו, תעשיית האופנה ותערוכות הענק, שינו כולם את החיים העירוניים כך שיכלו לספוג את העודפים העצומים באמצעות צרכנות. אלא שאז, ב-1868, קרסה המערכת הפיננסית המוגדלת והספקולטיבית וקרסו מבני האשראי. אוסמן פוטר; נפוליאון השלישי, בייאושו, יצא למלחמה נגד גרמניה של ביסמרק – והובס. בָּרִיק שנוצר קמה הקומונה הפריזאית, אחת האפיזודות המהפכניות הגדולות בהיסטוריה העירונית הקפיטליסטית, שנגרמה בחלקה מתוך געגוע לעולם שאותו הרס אוסמן ומתוך תשוקת המנושלים להשיב לעצמם את העיר.³ וכעת נדלג במעבר מהיר לשנות הארבעים של המאה העשרים בארצות הברית. הגיוס האדיר למאמץ המלחמתי פתר זמנית את בעיית החלוקה של ההון העודף, שנראה כחשוך מרפא בשנות השלושים, ואת האבטלה שנלוותה אליה. ואולם, הכל חששו מפני העתיד לקרות אחרי המלחמה. מבחינה פוליטית, המצב היה מסוכן: הממשלה הפדראלית ניהלה, למעשה, כלכלה מולאמת והיתה בברית צבאית עם ברית המועצות הסובייטית, אחרי שתנועות חברתיות חזקות, בעלות נטיות סוציאליסטיות, צצו כבר בשנות השלושים. בדומה לתקופתו של לוואי בונאפרטה, מנה גדושה של דיכוי פוליטי הופעלה בידי המעמדות השליטים של התקופה; ההיסטוריה שלאחר מכן, של המקרתזם ופוליטיקת המלחמה הקרה, שסימניה היו גלויים לעין כבר בשנות הארבעים המוקדמות, מוכרת היטב. בחזית הכלכלית נותרה בעינה השאלה כיצד לספוג את ההון העודף.

ב-1942, התפרסמה בכתב העת *Architectural Forum* בחינה נרחבת של מאמצי אוסמן. המאמר תיעד לפרטים את מפעלו, ניסה לנתח את שגיאותיו, אבל ביקש לאושש את המוניטין שלו כאחד ממתכנני העיר הגדולים בהיסטוריה. את המאמר כתב רוברט מוזס, שעשה לניו יורק אחרי מלחמת העולם השנייה את מה שאוסמן עשה לפריז.⁴ במלים אחרות, מוזס שינה את קנה המידה של

2 [Crédit Mobilier, Crédit Immobilier]

3 David Harvey, *Paris, Capital of Modernity*, New York, 2003.

4 Robert Moses, 'What Happened to Haussmann?', *Architectural Forum*, vol. 77 (July 1942), pp. 57-66.

החשיבה על התהליך האורבני. באמצעות רשת של כבישים מהירים ושינויים בתשתית, פירבור (suburbanization) ותכנון כולל מחדש, לא רק של העיר אלא של המרחב המטרופוליטני כולו, הוא סייע לפתור את בעיית הספיגה של ההון העודף. לשם כך עשה שימוש במוסדות פיננסיים והסדרי מס חדשים ששיחררו אשראי למימון-בחוב של הפיתוח העירוני. ביישום בהיקף ארצי, לכל המרכזים העירוניים בארצות הברית – עוד טרנספורמציה של קנה המידה – מילא תהליך זה תפקיד מכריע בייצוב הקפיטליזם הגלובלי אחרי 1945, תקופה בה יכלה ארצות הברית להרשות לעצמה לשלוט בכל הכלכלה הלא-קומוניסטית הגלובלית באמצעות יצירת גירעונות מסחריים.

תהליך הפירבור של ארצות הברית לא התמצה בהקמת תשתיות חדשות. כמו בפריז של האימפריה השנייה, כלל התהליך שינוי רדיקלי בסגנונות חיים, והביא מוצרים חדשים, מבתיים עד מקררים ומזגני אוויר ושתי מכונות במוסך, ועימן עלייה תלולה בצריכת הדלק. התהליך שינה גם את הנוף הפוליטי, כשבעלות מסובסדת של המעמד הבינוני על בתים שינתה את מוקד הפעילות הקהילתית לעבר הגנה על ערך הקניין וזהויות אינדיווידואליות, והעבירה את קולות הפרברים לעבר רפובליקניות שמרנית. בעלי בתים המשועבדים לחובות, כך נטען, נוטים פחות לשבות. פרויקט זה ספג בהצלחה את העודף והבטיח יציבות חברתית, ולו במחיר של ריקון מרכזי הערים ויצירת אי-שקט עירוני בקרב מי שבפניהם נחסם השגשוג החדש, בראש וראשונה אפרו-אמריקאים.

בסוף שנות הששים, החל להסתמן סוג חדש של משבר; מוזס, בדומה לאוסמן, ירד מגדולתו, ופטרונותו נראו בלתי הולמים ובלתי קבילים. גורמים מסורתיים הסתופפו סביב ג'יין ג'ייקובס וביקשו לבלום את המודרניזם הברוטאלי של הפרויקטים של מוזס באמצעות אסתטיקה שכונתית. ואולם, הפרברים נבנו זה מכבר, ולשינוי הרדיקלי הנלווה באורח החיים, היו השלכות חברתיות רבות, אשר הובילו את הפמיניסטיות, למשל, לראות את הפרבר כמקור למצוקותיהן הראשוניות. אם להומניזציה היה תפקיד בדינמיקה של הקומונה הפריזאית, חוסר הנשמה של חיי הפרבר היה קריטי לאירועים הדרמטיים של 1968 בארצות הברית. סטודנטים ממורמרים, לבנים, בני המעמד הבינוני, נכנסו לשלב של פעילות מחאה, וחיפשו בריתות עם קבוצות שוליים שלחמו למען זכויות אזרח, ונגד האימפריאליזם האמריקאי, כדי להקים תנועה שתנסה לבנות עולם אחר, ובכלל זה סוג חדש של חוויה עירונית.

בפריז, מערכת ההסברה לבלימת אוטוסטרדת הגדה השמאלית והריסת השכונות המסורתיות על-ידי גורדי השחקים הענקיים דוגמת פלאס ד'יטאלי

ומגדל מונפארנאס, עזרו להפיח חיים במהלך הכללי של התקוממות 1968. בהקשר זה כתב הנרי לפבר [Lefebvre] את "המהפכה העירונית", בו חזה לא רק את מרכזיות העיור להישרדות הקפיטליזם, ולכן את היהפכו למוקד חיוני של מאבק פוליטי ומעמדי, אלא גם את ההריסה ההדרגתית של האכחנה בין העיר ל'כפר', באמצעות יצירה של מרחבים אינטגרליים על פני הטריטוריה הלאומית, אם לא מעבר לה.⁵ באופן בלתי נמנע, משמעותה של הזכות לעיר חייבת היתה להיות הזכות לחלוש על כל התהליך העירוני, ששלט יותר ויותר באזורים הכפריים באמצעות תופעות מגוונות, מעסקים חקלאיים עד רכישת בית שני ותיירות כפרית.

יחד עם מרד '68 הגיע משבר כלכלי במוסדות האשראי, אשר באמצעות מימון־חוב הניע את הבום הנדל"ני של העשורים הקודמים. המשבר צבר תאוצה בסוף שנות הששים עד שהמערכת הקפיטליסטית כולה קרסה, החל מהתנפצות הבועה הגלובלית של שוק הנדל"ן ב־1973, ובעקבותיה פשיטת הרגל הפיסקאלית של העיר ניו־יורק ב־1975. כפי שטען ויליאם טאב, התגובה להשלכותיה של האחרונה סימנה למעשה את כינון התשובה הניאו־ליברלית לבעיה של שימור הכוח המעמדי והחייאת היכולת לספוג את העודפים שהקפיטליזם חייב לייצר על מנת לשרוד.⁶

חובק עולם

ושוב מעבר מהיר לצומת הנוכחי. הקפיטליזם הבינלאומי מסתחרר ברכבת השדים של משברים והתרסקויות אזוריות – מזרח ודרום־מזרח אסיה ב־1997–1998; רוסיה ב־1998; ארגנטינה ב־2001 – אבל עד לאחרונה מנע הקפיטליזם התרסקות גלובלית נוכח אי היכולת הכרונית להיפטר מן ההון העודף. מה היה תפקיד העיור בייצוב זה? בארצות הברית, מקובל לחשוב שמגזר הדיור היה מייצב חשוב של הכלכלה, בפרט אחרי קריסת ההיי־טק בשלהי שנות התשעים, אף על פי שהיה גורם פעיל של התרחבות בראשית העשור. שוק הנדל"ן ספג באופן ישיר חלק גדול מן ההון העודף באמצעות בנייה למגורים ועסקים במרכזי הערים ובפרברים, בעוד אינפלציה מהירה במחיריהם של נכסי דיור – בגיבוי

5 Henri Lefebvre, *The Urban Revolution*, Minneapolis 2003; and *Writings on Cities*, Oxford 1996.

6 William Tabb, *The Long Default: New York City and the Urban Fiscal Crisis*, New York, 1982.

גל נמהר של מיחזור משכנתאות בשיעורי הריבית הנמוכים בהיסטוריה – האיץ את השוק האמריקאי של שירותים ומוצרי צריכה. בעוד שארצות הברית מנהלת גרעון מסחרי אדיר מול שאר העולם, ההתפשטות האורבאנית האמריקאית ייצבה באופן חלקי את הכלכלה העולמית, כשלוותה שני מיליארד דולר מדי יום כדי לתדלק את הצרכנות חסרת השובע ואת המלחמות באפגניסטן ועיראק.

אבל קנה המידה של התהליך האורבאני עבר טרנספורמציה נוספת. בקצרה, הוא הפך גלובלי. פריחה של שוקי הנדל"ן בבריטניה ובספרד, ובמדינות רבות אחרות, עזרה להניע את הדינאמיקה הקפיטליסטית בדרכים שהיו מקבילות בערך למה שקרה בארצות הברית. העיור של סין במשך עשרים השנים האחרונות נשא אופי אחר, של הדגשת פיתוח תשתיות, אבל הוא חשוב עוד יותר מזה שהתרחש בארצות הברית. קצב התהליך בסין הואץ מאוד לאחר מיתון קצר ב־1997, עד כדי כך שסין צרכה כמעט מחצית מהצריכה העולמית של בטון מאז שנת 2000. בתקופה זו, יותר ממאה ערים עברו את נקודת הציון של מיליון תושבים, ויישובים שהיו בעבר כפרים קטנים, כמו שנוֹן (Shenzhen), הפכו לכרכי ענק בני שישה עד עשרה מיליון בני אדם. מיזמי תשתית ענקיים, כולל סכרים וכבישים מהירים – שוב, כולם ממומני־חוב – משנים את הנוף. ההשלכות על הכלכלה העולמית ועל ספיגת ההון העודף הן משמעותיות: צי'לה משגשגת הודות למחירי הנחושת הגבוהים, אוסטרליה פורחת, ואפילו ברזיל וארגנטינה התאוששו, במידה מסוימת הודות לעוצמת הביקוש הסיני לחומרי גלם.

האם עיור זה של סין הוא אפוא המייצב העיקרי של הקפיטליזם הגלובלי כיום? התשובה חייבת להיות כן מסויג, שכן סין אינה אלא מוקד אחד של התהליך האורבאני שהפך כעת באמת לגלובלי, באופן חלקי באמצעות האינטגרציה המדהימה של השווקים הפיננסיים שגמישותם שימשה למימון, באמצעות חוב, של פיתוח אורבאני ברחבי העולם. הבנק המרכזי הסיני, למשל, היה פעיל בשוק המשכנתאות השניות בארצות הברית בשעה שגולדמן־זקס היה שקוע בשוק הנדל"ן העולה במומבאי, והון מהונג־קונג הושקע בכולטימור. בשטף המהגרים המרוששים, שיגשגה הבנייה ביוהנסבורג, טאיפה, מוסקבה וכן בערים של מדינות הליבה הקפיטליסטיות, כמו לונדון ולוס אנג'לס. מדהים, אם לא אבסורדי באופן פלילי, שמיזמים מגה־אורבאניים צמחו במזרח התיכון, במקומות כמו דובאי ואבו־דאבי, ושאוּבו את העודף שמקורו בעושר הנפט בדרכים הבוזבזניות, הבלתי שוויוניות וההרסניות ביותר לסביבה.

קנה מידה גלובלי זה מקשה על ההבנה שהתהליך העכשווי זהה, בעיקרון, לטרנספורמציה שחולל אוסמן בפריז. שכן, העיור הגלובלי היה תלוי, כמו

קודמיו, בבנייה של מוסדות פיננסיים והסדרים חדשים כדי לארגן את האשראי שנחוץ היה לקיומו. חידושים פיננסיים שהחלו לפעול בשנות השמונים – הצעה למכירה של אבטחה ותאריזי משכנתאות מקומיות למשקיעים ברחבי העולם, והתקנת כלים חדשים לקיום התחייבויות לערבויות חוב – מילאו כולם תפקיד מכריע. רווחיהם הרבים כללו פיזור של הסיכון והקלת הנגישות של מאגרי חסכונות עודפים לביקוש הדיור העודף, ואף הפחיתו את שיעורי הרבית הכוללת ביצורם הון עתק עבור המתווכים הפיננסיים שביצעו את מעשי הכשפים הללו. אלא שפיזור הסיכון אין פירושו חיסולו. יתר על כן, היכולת לפזר את הסיכון בטווח כה רחב עודדה לקיחת סיכונים גדולים עוד יותר ברמה המקומית, שכן ניתן היה להעביר את האחריות למקום אחר. בהעדר בקרה הולמת של הערכת סיכון, הפך גל מימון זה למה שכונה משבר משכנתאות הסאב-פריים וערך הנדל"ן. בשלב הראשון התרכז הנזק בערים ובסביבתן, עם השלכות חמורות במיוחד על אפרו-אמריקאים מעוטי הכנסות ומשקי בית בראשות נשים במרכזי הערים. אפקט גדול היה למשבר גם על מי שלא יכלו להרשות לעצמם את מחירי הדיור המאמירים במרכזים העירוניים, בעיקר בדרום מערב ארצות הברית, ונאלצו, על כן, להרחיק אל הפריפריה של המטרופולין; במקומות אלה, רכשו דיור שנבנה באופן ספקולטיבי, במחירים נוחים במקור, אבל כעת עמדו בפני עלויות נסיעה גדולות, בעקבות העלייה במחירי הדלק ותשלומי משכנתאות מאמירים כשמחירי השוק החלו להשפיע.

המשבר הנוכחי, על השלכותיו הקשות על חיי העיר והתשתיות המקומיות, מאיים גם על כלל האדריכלות של המערכת הפיננסית העולמית, ואף עלול לחולל מיתון כולל נוסף. ההקבלות לשנות השבעים מאיימות וכוללות את תגובת הכסף הקל המיידית של הבנק המרכזי ב-2008-2007, אשר קרוב לוודאי תחולל גלים חזקים של אינפלציה בלתי נשלטת, אם לא סטגפלציה בעתיד הלא רחוק. מכל מקום, המצב הנוכחי מורכב לאין שיעור ועומדת בעינה השאלה אם סין יכולה לפצות על התרסקות רצינית בארצות הברית; אפילו בסין נראה כי קצב העיור מואט. המערכת הפיננסית צמודה יותר מכפי שהיתה אי פעם.⁷ סחר ממוחשב במהירות של חלקיקי שניה מאיים תמיד ליצור שונות רבה בשוק – כבר עתה הוא יוצר תנודתיות קשה לעיכול – אשר תיצור משבר חריף, שיצריך חשיבה מחדש כוללת באשר לדרך פעולתם של שוקי המטבע והון מימון, ובכלל זה, יחסיהם לעיור.

7 Richard Bookstaber, *A Demon of Our Own Design: Markets, Hedge Funds and the Perils of Financial Innovation*, Hoboken, NJ 2007.

נכסים והרגעה

בדומה לכל השלבים הקודמים, ההתרחבות האחרונה, הרדיקלית, של התהליך העירוני הביאה עימה שינוי מרחיק לכת בסגנון החיים. איכות החיים העירוניים הפכה לסחורה, בדומה לעיר עצמה, בעולם שבו צרכנות, תיירות ותעשיות המבוססות על ידע ותרבות הפכו להיבט מרכזי של הכלכלה המדינית העירונית. הנטייה הפוסטמודרנית לעודד יצירה של נישות שוק – בהגלי הצרכנים ובצורות תרבותיות – אופפת את החוויה העירונית העכשווית בהילה של חופש בחירה, בתנאי שיש לך כסף. מרכזי קניות ואזורים מסחריים צצים ומתרבים, וכמותם חנויות למזון מהיר ושוקי אומנים. בלשונה של הסוציולוגית שרון זוקין, אנו חיים בעידן ה"הרגעה בעזרת קפוצ'ינו". אפילו הפיתוח המונוטוני באזורי הפרברים, שממשיך לשלוט באזורים רבים, מקבל כעת תגובת נגד בתנועת 'עירוניות חדשה', המקדמת מכירה של קהילה וסגנון בוטיק כהגשמת החלום האורבני. זהו עולם שבו אתיקה ניאאו-ליברלית של אינדיווידואליזם רכושני קיצוני, ואחיו התאום: נסיגה פוליטית מצורות פעולה קולקטיביות, הופכים לתבנית החיברות.⁸ ההגנה על ערך הרכוש מקבלת ערך פוליטי עליון, כפי שהראה מייק דייויס איך הצמיח ארגון בעלי הבתים במדינת קליפורניה מעוז של ריאקציונריות פוליטית, אם לא ניצנים של פאשיזם שכונתי.⁹

האזורים העירוניים שבהם אנו חיים הופכים יותר ויותר מפוצלים ומועדים לקונפליקט. בשלושת העשורים שחלפו, השיב המפנה הניאו-ליברלי לאלטות העשירות את כוחן המעמדי. במקסיקו צמחו מאז ארבעה-עשר מיליארדרים¹⁰ ובשנת 2006 התגאתה המדינה באדם העשיר בעולם, קרלוס סלים, בשעה שהכנסות העניים דרכו במקום או הצטמצמו. התוצאות צרובות לכלי שוב בצורות המרחביות של ערינו, המורכבות במידה הולכת וגדלה ממקטעים מבוצרים, קהילות מגודרות ומרחבים ציבוריים מופרטים, המצויים תחת פיקוח מתמיד. בארצות מתפתחות,

מתפצלת העיר לאזורים שונים ונפרדים באופן קיצוני עוד יותר, עם היווצרות הברורה של 'מיקרו-מדינות' רבות. שכונות עשירות, הנהנות ממגוון שירותים,

8 Hilde Nafstad et al., 'Ideology and Power: The Influence of Current Neoliberalism in Society', *Journal of Community and Applied Social Psychology*, vol. 17, no. 4 (July 2007), pp. 313-327.

9 Mike Davis, *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*, London and New York, 1990.

כמו בתי ספר יוקרתיים, מגרשי גולף וטניס ומשטרה פרטית המסיירת באזור משך כל שעות היממה, פזורות בין אזורים בלתי חוקיים בהם זורמים מים רק בברזיות ציבוריות, מערכת ביוב אינה קיימת כלל, חשמל נגזל באופן פיראטי על-ידי בעלי פריווילגיות ספורים, הכבישים הופכים לנחילי בוץ בכל יום גשום, ומגורים משותפים הם הנורמה. כל מקטע נראה כאילו הוא חי ומתפקד באופן אוטונומי, נצמד למה שהצליח לתפוס במאבק היומי לשרוד.¹⁰

בתנאים אלה, אידיאלים של זהות עירונית, אזרחות ושייכות – כולם מאוימים זה מכבר על-ידי התפשטות מגיפת האתיקה הניאו-ליברלית – הופכים קשים בהרבה לשימור. חלוקה מחדש מופרטת על-ידי פעילות עבריינית המאיימת על ביטחון הפרט בכל קרן רחוב, ומעוררת את הביקוש העממי לדיכוי משטרת. אפילו הרעיון שהעיר עשויה לתפקד כגוף קולקטיבי פוליטי, מקום שבו וממנו עשויות לצמוח תנועות חברתיות מתקדמות, נראה בלתי סביר. ובכל זאת, קיימות תנועות חברתיות עירוניות המבקשות להתגבר על הבידוד ולעצב מחדש את העיר בדמות שונה מזו שגובשה על-ידי הקבלנים בגיבוי הון המימון התאגידי ומנגנון הממשל המקומי, ההופך מכוון-יזמות יותר ויותר.

נישול

לספיגת עודפים באמצעות טרנספורמציה עירונית צד אפל עוד יותר: פעימות חוזרות ונשנות של בינוי מחדש באמצעות 'הריסה יצירתית', שהיתה כמעט תמיד בעלת ממד מעמדי, שכן העניים, המקופחים והרחוקים אל שולי הכוח הפוליטי היו הראשונים לסבול מתהליך זה. כדי לבנות עולם עירוני חדש על חורבות הישן, נחוצה אלימות. אוסמן החריב את שכונות העוני הישנות בפריז כשהשתמש בכוח ההפקעה בשם שיפור אזרחי וחיידוש. במתכוון תכנן את פינוי מרביתו של מעמד הפועלים וגורמים בלתי ניתנים לריסון אחרים ממרכז העיר, שם איימו על הסדר הציבורי והשלטון הפוליטי. הוא יצר צורה עירונית אשר בה, כך האמינו – בשוגג, כפי שהתברר ב-1871 – ניתן יהיה להשיג רמה מספקת של פיקוח ושליטה צבאית כדי להבטיח שתנועות מהפכניות יוכנעו בקלות. ובכל זאת, כפי שציין אנגלס ב-1872,

במציאות למעשה יש בידי הבורגנות רק שיטה אחת לפתור את שאלת השיכון על

10 Marcello Balbo, 'Urban Planning and the Fragmented City of Developing Countries', *Third World Planning Review*, vol. 15, no. 1 (1993), pp. 23-35.

פי דרכה – היינו, לפתור אותה כך שפתרונה יצמיח את הבעיה חוזר והצמח מחדש ושם השיטה הזאת 'אוסמן'... אחת היא התוצאה בכל מקום, אף כשהעילות שונות ומשונות; הנתעבות והגרועות שבסמטאות וכמבואות הולכות ונעלמות תוך השתבחות מופלגת של הבורגנות על אותה הצלחה כבירה, אבל – מיד הן קמות לתחייה, ותמיד בסביבה הסמוכה ביותר... אותו כורח כלכלי שהצמיחם מלכתחילה הוא המוסיף ומצמיחם בשנית.¹¹

נחוצות היו למעלה ממאה שנים להשלמת ההתברגנות של מרכז פריז, כשהתוצאות נראות בשנות ההתקוממות וההתפרעות האחרונות באותם פרברים מבודדים שבהם נלכדו מהגרים שוליים, פועלים מובטלים וצעירים. הנקודה העצובה כאן היא, כמובן, שמה שאנגלס תיאר חוזר על עצמו לאורך ההיסטוריה. כדבריו המפורסמים, רוברט מוזס "לקח גרזן קצבים לברונקס", והביא לקינות מתמשכות וקולניות מקרב קבוצות ותנועות שכונתיות. במקרים של פריז וניו-יורק, ברגע שכוח ההפקעה של המדינה ניצב בפני התנגדות והוכנע, החל להתקבע מהלך חתרני ושקט יותר דרך המשטר הכספי המוניציפאלי, ספקולציות נדל"ן וקביעת ייעודי קרקע על פי שיעור ההחזר עבור "השימוש הטוב והממצה ביותר". אנגלס הבין היטב את מהלך הדברים:

התפשטותם של הכרכים המודרניים מְשֹׁה לרקעות באזורים מסוימים, בייחוד המרכזיים שבהם, ערך מלאכותי שלעתים קרובות הוא עולה עלייה עצומה; הבניינים הבנויים עליהם, תחת אשר יוסיפו על ערכם זה, יגרעו ממנו, כיוון שאינם הולמים עוד את הנסיבות שנשתנו. מנתצים אותם ומקימים אחרים במקומם. כן יאונה בעיקר לדירות פועלים השוכנות בסביבה מרכזית, אשר שכר דירתם לא יעלה, או יעלה אך באיטיות מעל למקסימום מסוים, אף כששורר בהם הדוחק הדחוס ביותר, מנתצים אותם ובונים במקומם חנויות, מחסני סחורות, בנייני ציבור.¹²

אף על פי שתיאור זה נכתב ב־1872, הוא הולם במישרין את הפיתוח האורבני של חלקים גדולים מאסיה – דלהי, סיאול, מומבאי – כמו גם ג'נטריפיקציה בניו יורק. תהליך העתקה של מה שאכנה "צבירה באמצעות נישול" מונח בלב העיור הקפיטליסטי.¹³ זוהי תמונת מראה של ספיגת עודפים באמצעות פיתוח עירוני, והוא מצמיח קונפליקטים מרובים הקשורים בגזל של קרקעות יקרות ערך

11 פרידריך אנגלס, "לשאלת השיכון", בתוך קארל מרקס ופרידריך אנגלס, כתבים נבחרים, כרך א', ספריית פועלים 1955 (1872), עמ' 441.

12 אנגלס, שם, עמ' 404.

13 David Harvey, *The New Imperialism*, Oxford, 2003, chapter 4.

מאוכלוסיות דלות הכנסה, שככל הנראה התגוררו במקום במשך שנים רבות. חישובו על סיאול בשנות התשעים: חברות בנייה וקבלנים שכרו חבורות של בריונים בנוסח מתאבקי סומו כדי שיפלושו לשכונות במורד גבעות העיר. בפטישים כבדים הם החריבו לא רק את הבתים אלא גם את חפציהם של מי שבנו את בתיהם מאז שנות החמישים על מה שהפך להיות אדמות יקרות ערך. גורדי שחקים, שלא הסגירו שמץ מן הברוטליות שאיפשרה את הקמתם, מכסים כעת את רוב שטחן של אותן גבעות. באותה עת, במומבאי, שישה מיליון איש שנחשבו רשמית לדיירי שכונות עוני התגוררו על קרקע ללא תווית חוקית. כל מפות העיר משאירות אזורים אלה ריקים. עם הניסיון להפוך את מומבאי למרכז פיננסי עולמי מול המתחרה שנחאי, צבר גל הפיתוח הנדל"ני תאוצה, והקרקע שתפסו הפולשים [squatters] נראתה בעלת ערך גבוה יותר ויותר. ערכה של הדראווי, אחת משכונות העוני המרכזיות במומבאי, מוערך בשני מיליארד דולר. הלחץ לפנותה – מסיבות אקולוגיות וחברתיות הממסכות את תפיסת הקרקעות – גובר מדי יום. כוחות פיננסיים, המגובים בידי המדינה, דוחקים לפינוי בכוח של השכונה, ולעתים משתלטים בכוח על אדמה שבמשך שנות דור היתה בשימוש. צבירת הון דרך פעילות נדל"נית משגשגת משום שהאדמה נרכשת כמעט ללא עלות.

האם המפונים מקבלים פיצויים? בעלי המזל מקבלים מעט. אבל בעוד החוקה ההודית מציינת בפירוש שהמדינה מחויבת להגן על חייה ורווחתה של כל האוכלוסיה, מעבר לקאסטתה או מעמד, ולהבטיח את זכות הדיור והמחסה, קבע בית המשפט העליון פסיקות המשכתבות תביעה חוקתית זו. מאחר שתושבי שכונות העוני הם דיירים לא חוקיים, ורבים מהם אינם יכולים להוכיח בכירור את משך מגוריהם הארוך, אין הם זכאים לפיצויים. ההכרה בזכות זו, טוען בית המשפט העליון, תהיה כמתן תגמול לכייסים על פעולתם. הפולשים מתנגדים ולוחמים, או עוברים עם חפציהם המועטים למחנות בצידי הכבישים המהירים, או בכל מקום שבו הם מצליחים למצוא שטח קטן.¹⁴ דוגמאות לנישול אפשר למצוא גם בארצות הברית, אף על פי שבדרך כלל הן פחות ברוטליות ויותר לגאליסטיות: זכות הממשל להפקעת קרקעות נוצלה לרעה כדי לעקור דיירים משכבר בבתים סבירים לטובת שימושי קרקע מועדפים, כמו בתי דירות חדישים וחנויות. כאשר אותגרו מהלכים אלה בבית המשפט העליון בארצות הברית,

14 Usha Ramanathan, 'Illegality and the Urban Poor', *Economic and Political Weekly*, 22 July 2006; Rakesh Shukla, 'Rights of the Poor: An Overview of Supreme Court', *Economic and Political Weekly*, 2 September 2006.

פסקו השופטים שמבחינה חוקתית מותר לממשל המקומי לנהוג כך כדי להגדיל את בסיסי מס הרכוש שהועמד לרשותם.

בסין, מיליונים מנושלים ממקומות בהם התגוררו זמן רב – שלושה מיליון בבייג'ינג לבדה. מאחר והם משוללי זכויות קניין פרטי, יכולה המדינה פשוט לסלקם באמצעות החלטה, בהציעה תשלום מזומן זעום שסייע להם בהמשך דרכם, לפני שתעביר את הקרקע, ברווח גדול, לקבלנים. במקרים מסוימים, אנשים עוברים מרצונם, אבל קיימים גם דיווחים על התנגדות נרחבת, שנענית לרוב בדיכוי ברוטלי בידי המפלגה הקומוניסטית. בסין, העקורים הם כמעט תמיד אוכלוסיות בשוליים הכפריים, המדגימות בדיוק את משמעות טיעונו של לפבר משנות הששים, שהאבחנה הברורה שהתקיימה בעבר בין העירוני לכפרי נשחקת בהדרגה לטובת מערכת של מרחבים נקבוביים של פיתוח גיאוגרפי לא שוויוני, תחת שליטתם ההגמונית של ההון והמדינה. זהו המצב גם בהודו, בה מעדיף כעת הממשל המרכזי, וממשלות המדינות השונות בתוכו, לכונן אזורים כלכליים מיוחדים – לכאורה לשם פיתוח תעשייתי, אף על פי שמרבית השטחים מיועדים לעיור. מדיניות זו הובילה לקרבות אפלים נגד חקלאים, שהנתעב שבהם היה הטבח בנאנדיגראם במערב בנגאל, במארכ 2007, אשר לוכה בתיאום עם הממשלה המרקסיסטית המקומית. מתוך כוונה להפשיר קרקעות לקבוצת סאלים, תאגיד אינדונזי, שלחה המפלגה הקומוניסטית (המרקסיסטית) של הודו שוטרים חמושים לפזר את הכפריים המוחים; לפחות 14 איש נורו ונהרגו, ועשרות נפצעו. במקרה זה, זכות הקניין הפרטי לא הבטיחה כל הגנה.

ומה על ההצעה המתקדמת לכאורה, להעניק זכויות קניין לאוכלוסיות של פולשים, וכך להעניק להן משאבים שיאפשרו להן להיחלץ מעוניין?¹⁵ תכנית כזו עומדת עכשיו לדיון לגבי הפאבלות של ריו, למשל. הבעיה היא שאת העניים, הלכודים בחוסר ביטחון כלכלי ומצוקות כספיות תכופות, ניתן לשכנע בקלות להמיר את זכות הקניין בתשלום מזומן נמוך יחסית. העשירים מסרבים בדרך כלל בכל מחיר לוותר על נכסיהם היקרים; זו הסיבה שמוזס היה יכול לקחת סכין קצבים לברונקס הענייה, אבל לא לפארק אוונו האמיד. האפקט

15 אני ממשיך את המהלך של הרננדו דה סוטו, Hernando de Soto, *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*, New York, 2000;

ראו את סקירתו הביקורתית של טימותי מיטשל, 'The Work of Economics: How a Discipline Makes its World', *Archives Européennes de Sociologie*, vol. 46, no. 2 (August 2005), pp. 297-320.

המתמשך של הפרטת הדיור הציבורי בכריטניה של מרגרט תאצ'ר היה יצירה של מבנה שכירות ומחירים בלונדון-רבתי, אשר מנע ממעוטי ההכנסות, ואפילו מאנשי המעמד הבינוני, גישה לדיור בכל מקום המצוי בקרבת מרכז העיר. אני מהמר שאם יימשכו המגמות הנוכחיות, תוך חמש-עשרה שנה, הגבעות סביב ריו, המאוכלסות כעת בפאבלות, יתכסו בכתי דירות גבוהים עם נוף מרהיב אל המפרץ האידילי, בשעה שדיירי הפאבלות הקדמונים יפוזרו הרחק אל פריפריה נידחת כלשהי.

ניסוח תביעות

אפשר, אפוא, לסכם, שעיוור מילא תפקיד מכריע בספיגת עודפי הון, בקני מידה גיאוגרפיים הולכים ומתרחבים, אך זאת במחיר של הרס יצירתי מסתעף אשר הביא לנישולם של המונים מכל זכות לעיר באשר היא. הפלאנטה כאתר בנייה התנגשה עם פלאנטת משכנות העוני.¹⁶ מדי פעם הסתיים התהליך במרידה, כמו בפריז ב-1871, או בארצות הברית אחרי רצח מרטין לותר קינג, ב-1968. אם, כפי שנראה סביר, יגברו הקשיים הפיסקאליים, והשלב הצרכני, הפוסטמודרני ניאוליברלי שצלח עד כה, של ספיגת ההון הקפיטליסטי באמצעות עיוור, הגיע לקיצו, ומשבר חריף יותר יתפתח, או אז תעלה השאלה: היכן הוא ה-88' שלנו, או, באופן דרמתי עוד יותר, היכן גרסתנו-אנו של הקומונה הפריזאית, בדיוק משום שהתהליך האורבני הוא כבר גלובלי בהיקפו. אותות המחאה ניכרים בכל מקום: אי השקט בסין ובהודו הוא כרוני, מלחמות אזרחים מתפרצות באפריקה, ואמריקה הלטינית תוססת. כל אחת ממחאות אלה יכולה להתפשט. מכל מקום, בשונה מן המערכת הפיסקאלית, תנועות חברתיות אופוזיציוניות, הפועלות בערים ובסביבתן, שרבות כמותן בעולם, אינן מתואמות היטב; לאמיתו של דבר, לרובן אין כל קשר לאחרות. אם בדרך כלשהי היו חוברות, מה היה עליהן לתבוע?

התשובה לשאלה האחרונה היא פשוטה למדי, בעיקרון: יותר שליטה דמוקרטית על הייצור והשימוש בעודפים. מאחר שהתהליך האורבני הוא אפיק מרכזי לשימוש בעודפים, הקמת הנהלה דמוקרטית לפיזורו העירוני היא מזכויות העיר. לאורך ההיסטוריה הקפיטליסטית, חלק מן העודף חויב במס, ובשלבם סוציאלי-דמוקרטיים עלה באופן משמעותי החלק היחסי שעמד לרשות המדינה.

16 Mike Davis, *Planet of Slums*, London and New York, 2006.

הפרויקט הניאו-ליברלי של שלושים השנים האחרונות כוון להפרטה של שליטה זו. מכל מקום, הנתונים לגבי כל הארצות המתועשות [OECD] מראים שחלקה של המדינה בתוצר הגולמי נותר פחות או יותר קבוע מאז שנות השבעים.¹⁷ אם כן, ההישג העיקרי של המתקפה הניאו-ליברלית היה מניעת התרחבות חלקו של הציבור כפי שקרה בשנות הששים. הניאו-ליברליזם יצר גם מערכת חדשה של שליטה ששילבה אינטרסים של המדינה ושל התאגידים, ובאמצעות שימוש בכוח הממון הבטיחה שהחזר העודפים באמצעות מנגנון המדינה יעדיף את הון התאגידים והמעמדות העליונים בעצבו את התהליך האורבני. העלאת חלקו היחסי של העודף המוחזק בידי המדינה ישפיע לחיוב רק אם המדינה עצמה תהיה שוב בשליטה דמוקרטית.

במידה הולכת וגדלה, אנו רואים את הזכות לעיר נופלת לידיהם של בעלי עניין פרטיים או קוואזי-פרטיים. בניו יורק, למשל, ראש העיר המיליארדר, מייקל בלומברג, מעצב מחדש את העיר על פי קווים המיטיבים עם היזמים, עם וול סטריט ועם גורמים טרנס-לאומיים של מעמד ההון, ומקדם את העיר כמקום האופטימלי לעסקים יקרי ערך וכיעד תיירותי נכסף. למעשה, הוא הופך את מנהטן לקהילה מגודרת ענקית אחת למען העשירים. במקסיקו סיטי, קרלוס סלים ריצף מחדש את רחובות העיר התחתית כך שיתאימו למבט התיירותי. לא רק עשירים משתמשים בכוח ישיר. בעיר ניו הייבן שבארצות הברית, המשוועת למשאבים לפיתוח עירוני, אוניברסיטת ייל, מן העשירות בעולם, מתכננת מחדש חלקים גדולים מן המרקם העירוני כך שיהלום את צרכיה. אוניברסיטת ג'ונס הופקינס עושה דבר דומה במזרח בולטימור, ואוניברסיטת קולומביה מתכננת לעשות כן באזורים שלמים בניו יורק, ובשני המקרים הן מציתות תנועות התנגדות שכונתיות. הזכות לעיר, כפי שהיא מובנית היום, מוגדרת באופן צר מדי, ומוגבלת ברוב המקרים לאליטה כלכלית ופוליטית קטנה המסוגלת יותר ויותר לעצב ערים בהתאם למאווייה.

מדי שנה בינואר מפרסם משרדו של מבקר המדינה של ניו יורק הערכה של כלל ערכם של הבונוסים של וול סטריט בשנים ובחודשים החולפים. ב-2007, שנת אסון לשוקי ההון בכל קנה מידה, הסתכמו הבונוסים ב-33.2 מיליארד דולר, רק שני אחוזים פחות מאשר בשנה שקדמה לה. באמצע הקיץ של 2007, הבנק המרכזי והבנק האירופאי המרכזי הזרימו למערכת הפיננסית אשראי קצר מועד

17 *OCED Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics*, Paris, 2008, p. 225.

בערך של מיליארדי דולרים, כדי להבטיח את יציבותה. מאותה עת, הוריד הבנק המרכזי האמריקאי את שיעורי הריבית או הזרים היקפי נזילות אדירים כל אימת שהדאו ג'ונס איים לצנח בהריפות. בינתיים, כשני מיליון איש הפכו או הופכים למחוסרי בית בשל עיקולים. שכונות עירוניות רבות, ואפילו קהילות בשולי העיר, נאטמו בקרשים ונהרסו באמצעות נהלי גבייה דורסניים של המוסדות הפיננסיים. לאוכלוסיה זו לא מגיעים שום בונוסים. למעשה, מאחר שעיקול פירושו מחיקת חובות, המוגדרת כהכנסה בארצות הברית, רבים מן המפונים נדרשים לשלם מס הכנסה עבור כסף שמעולם לא היה להם. אין דרך להבין אסימטריה זו אלא כעימות מעמדי מאסיבי. הוריקן פיננסי, מתרגש, ומאיים, באופן נוח (עבור הקבלנים) לסלק את שכונות העוני היושבות על קרקעות יקרות בפוטנציה באזורים עירוניים מרכזיים רבים, סילוק יעיל ומהיר בהרבה מכפי שניתן היה להשיג על-ידי הפקעה.

עודנו מצפים לראות אופוזיציה קוהרנטית להתפתחויות אלה במאה העשרים ואחת. קיימות, כמובן, תנועות חברתיות רבות ומגוונות המתמקדות בשאלה העירונית – מהודו וברזיל עד סין, ספרד, ארגנטינה וארצות הברית. ב־2001 הוכנס לתוקף בחוקה הברזילאית, כתוצאה מלחץ של תנועות חברתיות, "חוק העיר" הדורש להכיר בזכות הקולקטיבית לעיר.¹⁸ בארצות הברית נשמעו קריאות להסבת חלק גדול מ־700 מיליארד הדולרים של פדיון המוסדות הפיננסיים לבנק שיקום, שיסייע למנוע עיקולים ויממן מאמצים לשיקום שכונתי וחידוש תשתיות ברמה המוניציפאלית. המשבר האורבני המשפיע על מיליונים יקבל אז עדיפות על פני צרכי המשקיעים והמממנים הגדולים. לרוע המזל, התנועות החברתיות אינן חזקות או מגויסות די הצורך כדי לאכוף פתרון זה. הן גם לא התכנסו סביב המטרה האחת של יצירת שליטה רבה יותר על ייעודי העודף, שלא לדבר על תנאי ייצורו.

בנקודה זו בהיסטוריה, המאבק חייב להיות גלובלי, בראש וראשונה נגד ההון הפיננסי, שכן זהו קנה המידה בו עובד כעת התהליך האורבני. אין ספק כי המשימה הפוליטית של ארגון עימות שכזה היא קשה, אם לא מבהילה. ובכל זאת, ההזדמנויות רבות, שכן, כפי שמראה היסטוריה קצרה זו, משברים מתפרצים שוב ושוב סביב תהליכי עיוור, ברמה המקומית והגלובלית, ומשום שהמטרופולין מצוי כעת בנקודה של התנגשות כבירה – האם נעז לכנותה מאבק מעמדי? –

18 Edésio Fernandes, 'Constructing the "Right to the City" in Brazil', *Social and Legal Studies*, vol. 16, no. 2 (June 2007), pp. 201-19.

על צבירה באמצעות נישול, המושַׁתֶּת על העניים ביותר ועל הדחף לפיתוח המבקש ליישב [colonize] שטחים בשביל העשירים. צעד אחד לעבר איחודם של מאבקים אלה הוא לאמץ את הזכות לעיר הן כסיסמת עבודה והן כרעיון פוליטי, בדיוק משום שהוא מתמקד בשאלה מי שולט בקשרים הנחוצים בין עיור לבין ייצור ושימוש עודף. הדמוקרטיזציה של זכות זו, וכינונה של תנועה חברתית רחבה שתאכוף את רצונה, הם חיוניים אם המנושלים רוצים להשיב לעצמם את השליטה שנשללה מהם במשך זמן כה רב, ואם ברצונם למסד צורות עיור חדשות. צדק לפבר בהתעקשו כי המהפכה חייבת להיות עירונית במובן הרחב ביותר של המושג, או לא להיות כלל.

מאנגלית דפנה כרמלי